త్యాగం

రచన : దాసరి సుబ్రహ్మణ్యం.

"ఆమెలో నిన్ను ఆకర్షించింది—ఏది?"

వెంకటరత్నం యింత వక్రంగా ప్రశ్నిస్తాడని నేననుకోలేదు. బహుశా యీ ప్రశ్నని ఇంగ్లీషులో వూహించి, తెలుగు తర్జుమా నామీద విసిరివుంటాడు. అదే యింగ్లీషులో ఐతే చక్కగా సున్నితంగా అడిగివుండేవాడు. ఏదో ప్రేమకొద్దీ ప్రొఫెసర్ అని పిలిచేనాకు, ఆనిమిషంలో నిజంగా ప్రొఫెసర్‌లానే కనిపించాడు.

రత్నం, టేబిల్ మీద పత్రిక తీసుకుని చదవడంలో మునిగిపోయాడు. 'పంధొమ్మిది వందల యాభై సంవత్సరమంతా ఆలోచించినా, నీకు యీ ప్రశ్నకు జవాబుదొరకదు' అన్నట్టుంది అతడి ధోరణి. పత్రిక పేజీలు వూరికే తిప్పేస్తున్నాడు. నన్నుప్రశ్నించాననే గమనమే అతడికి వున్నట్టులేదు.

రత్నం ప్రశ్నని మామూలు తెలుగు నుడికారంలోకి మార్చుకుని, ఆలోచించసాగాను.'ఆమె నన్ను ఎందుకాకర్షించింది?'

దమయంతి అంగసౌష్ఠవం నన్నాకర్షించలేదు. అదినాకు తెలుసు! అట్లని ఆమె హృదయం, తెలివితేటలు, లోకజ్ఞానం ఆకర్షించినయ్యా అంటే; అవీకావని నాకు తెలుసు. 'ఆకర్షించడం' అన్నమాటకొస్తే సరోజినికళ్లు నన్నాకర్షించినై, శాంత పెదాలు నన్ను మైమరిపించినై, మహాలక్ష్మిముక్కు నాముక్కుపట్టుకు నిలేసింది, తారాదేవితెలివితేటలూ, శేషమాంబ సన్నని నడుమూ, వనజాక్షి వక్షద్వయం—యీఅన్నీ నాకు వెర్రెత్తించి ఏడిపించినై. కాని..దమయంతిలో నన్ను ఆకర్షించిన, అంగభాగం....లేక ....లేక....

"ఏమోయ్! యింతసేపైనా చెప్పావు కాదే! ఊఁ!" అన్నాడు రత్నం పత్రికని టేబిల్ మీద గట్టిగాకొడుతూ.

నా ఆలోచన పుటుక్కుమని తెగిపోయింది. కానిఒకటిమాత్రం నాకు తెలుసు; దమయంతిలో ప్రతిదీనన్ను ఆకర్షించిందనీ; ఆమెపేరూ, సున్నితమైన హృదయం, ఆకళ్ల వెలుగూ, పెదాలవంపూ, మాటతీరూ, లోకజ్ఞానం, అన్నిటికంటే, నేనంటే కనబరచే గౌరవం, దయా, జాలీ, ప్రేమా-యింకా....

"యిప్పటికైనా చెప్పగలవా ?" రత్నం రిస్టువాచీ వంకచూస్తూ మళ్ళీరెట్టించాడు.

నేనునిజంగానే సిగ్గుపడి పోయాను. నా నిండు హృదయంతో, యీ లోకంలో ప్రేమించే ఓకేఒకవ్యక్తిని-ఎందుకు అంతగా ప్రేమిస్తున్నానో, ఆరాధిస్తున్నానో చెప్ప లేకపోవడం; తలవంపుగానే తోచింది. నా హృదయాన్ని నాలుక చివరకు గుంజుకుని అన్నాను,

"ప్రతిదీ—'ఆమె' అన్నప్రతిదీ నన్నా కర్షించింది."

రత్నంతలకొద్దిగావంచి, టేబిల్ మధ్యగా చూస్తూ మెల్లిగా తలవూపాడు. నవ్వినట్టు కూడా నాకు తోచింది, నిజంగానే నవ్వాడు.

"అయితే ఆమెకోసం, నువ్వేమి త్యాగం చేయగలవ్ ?"

'ప్రతిదీ : నా అన్నప్రతిదీ !"

రత్నం 'ఫ్' అన్నట్టు చప్పరించేశాడు. మళ్ళీ రిస్టువాచివంక ఓమారుచూసిఅన్నాడు.

"బహుశా నువ్వు త్యాగం చేసేందుకు, నీదగ్గిర ఏమీలేదనుకుంటాను."

ఆమాటలు నాకు కోపంకలిగించినై, అవ మానంగాకూడా కనబడినై. కొంచెం తీవ్రం గానే అనేశాను.

"నాజీవితాన్ని, నాతెలివితేటల్ని, నా...."

"ఆగవోయ్ ! ఆ గు" తక్కున మని మధ్యలో అడ్డుపడ్డాడు. నేనుకోపాన్ని అణిచి పెడుతూ, సూటిగా అతడికళ్ళల్లోకి చూశాను. రత్నంకొంచెం సీరియస్‌గా కొంత హాస్యంగా ప్రారంభించాడు.

"నీజీవితాన్ని త్యాగంచేయమని ఎవరూ అడగబోవడంలేదు. ప్రస్తుతం నీ ఆరోగ్యం కనబడే ధోరణిచూస్తే—అదేనిన్ను త్యాగం చేసి ఏనాడైనా వదిలిపోవొచ్చు. యిక తెలివి తేటలు; వాటిసంగతి నాకూ, దమయంతి క్కూడా తెలుసు, పోతే నువ్వుత్యాగంచేయ గలిగిందల్లా అదనుకుంటాను."

రత్నం, తనచూపుడువేలిని బాగాచాచి గదికి ఓమూలగాచూపుతూ నవ్వాడు. నేను కోపాన్ని యింకాతొక్కిపడుతూనే ఆవైపుకు చూశాను. కాని అతడు చూపదలుచుకున్న వస్తువేదో అర్థంకాలేదు.

"అంటే : ఏమిటి నువ్వుచూపేది ? " గొంతుజీరగాపలికింది. "అదే—అది ! ఆ ట్రంకుపెట్టె ! నువ్వుత్యాగం చెయ్యగలిగిన అన్నివస్తువుల్లో, అదేవిలువగలదనుకుంటాను. అదికూడా ఎరువుకాదుగదా ?"

నాతల తిరిగిపోయింది. బీదతనంపాప మని నేనెప్పుడూ భావించలేదు. పైగా నా ప్రాణప్రదంగా ప్రేమించే స్నేహితుడి నోటినుంచి అలాంటి మాటరావడం నాకు చాలా దారుణంగా తోచింది,

"చాలామందిలాగా — నా తెలివి తేటల్ని సంపాదనకుమాత్రమే వుపయోగించి వున్న ట్టయితే—యీపాటికి గదినిండుగా అలాంటి ట్రంకుపెట్టెలు విలువగల వస్తువులతో కూడా తయారైవుండేవి, కాని నా తెలివి తేటల్ని అంతచౌకగా వినియోగించలేదు."

"ఐతే-మరెందుకు వుపయోగించినట్టు?" రత్నం పెదాలమీద అదేచిరునవ్వు—చిలిపి నవ్వు. నాకు అదిచాలా క్రూరంగా కన బడింది. పైగా—అసలు విషయంనుంచి

సంభాషణ పక్కదార్లకు పాకుతోన్నట్టు తోచింది. చాలా హాస్యాస్పదంగా కూడా కనబడింది. అనేశాను.

"ప్రొఫెసర్ రత్నంగారూ! మీరు యీవిషయంలో సహాయం చేయదలిస్తే చేయండి; లేకపోతేమానేయండి. కాని— నాతెలివితేటలచర్చా, దమయంతిని ఎందుకు ప్రేమిస్తున్నానో, ఆమెఎందుకుఆకర్షించిందో అదంతా అనవసరం."

రత్నంతిరిగి టేబిల్ మీదనుంచి పత్రిక చేతిలోకి తీసుకున్నాడు. నామాటలు కొంత వాడిగానే తగిలినట్టు గ్రహించాను. ఓరెండు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచినై. పేపర్ని జాగర్తగా టేబిల్ మీద పెడుతూ అతడు నా ముహంలోకి ఓమారు చూసి- వ్యవహార ధోరణిలో అన్నాడు.

"ఐతే అసలు విషయానికి వస్తాను. దమయంతి నీకోసం చెయ్యవలసిన త్యాగంనీకూ తెలియందికాదు. వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు పోయినా వాటివాసనలు పోలేదని నీకూ తెలుసు! అవన్నీ వదిలేద్దాం. ఆమెను కోరడంలో నీఅర్హత?"

ఆనిమిషంలో నాలో ఏశక్తులు, ఏ అనుభూతులు, ఏవూహా చిత్రాలుకదుల్లాడినయ్యో, కలతపెట్టి కదిలించినయ్యో నాకుతెలీదు. కాని, నాకు మాత్రం నాఆశాసౌధం కనుచూపుమేరనుంచి, కాలికీ-చేతికీ తగిలేంత దగ్గిరకు జరిగినట్టు కనబడింది. హృదయం రెక్కలు పెంచుకుని గాలిలో తేలుతూ పల్లిటీలు కొట్టింది. నాలోనించి ఓపెద్ద నవ్వు —ఎండిన చెట్లనూ, యింకిన నదుల్నీ; చిగిరించేట్టూ, వరదలైపారేట్టూ చేయగల పెద్దనవ్వు, కొండంతగా కదుల్లాడి, సూర్య—చంద్ర మండలాల్లో ప్రతిధ్వనించేంత పెద్దగా బయటపడింది.

"అర్హత! అర్హత!" మాటలుమాత్రం ఆరెండే అనగలిగాను. రత్నం నావంక ఆశ్చర్యం, జాలీ, దయా మేళవించి మరీ చూశాడు. నిజంగా అతడిమీద జాలికలిగింది. ఎంత స్నేహితుడైనా వయసులో నాకంటె చిన్నవాడేగదా!

"అర్హత విషయంలో నువ్వంత బాధపడబోకు. నేను పురుషుణ్ని—ఆమె స్త్రీ! అంతకంటె కావలసిన అర్హతేమిటి?"

నామాటలు వింటూనే, నావంక అదోమోస్తరుగా చూశాడు.

"నువ్వుసీరియస్‌గా మాట్లాడుతున్నావా?"

"సీరియస్‌గానే మాట్లాడుతున్నాను. యికముందు, గడ్డుసీరియస్‌గా మాట్లాడుతాను. నాయోగ్యత లేక అర్హత—అదంతా, చదవనేర్చిన ప్రతి తెలుగువాడికీ తెలుసు."

"అంటే?" కళ్లుచిట్లించి టేబిల్‌మీద అరచేతిని గట్టిగారాస్తూ రత్నం అన్నాడు.

"రచయితగా మనకున్న పేరూ, ప్రఖ్యాతీ—ఆకారణంగా రాబోయే అమరత్వం, అందులో భార్యగా దమయంతి పంచుకోపోయేపాలూ...."

రత్నం కొంచెం పెద్దగానే నవ్వాడు. నేను మాటమధ్యలో ఆపాను.

"యింతకీ నువ్వురాసిన రచనలెన్ని? అందులో అచ్చయిన వెన్ని?"

"యింతవరకు ఏడుకథలు రాశాను.

నాలుగు అచ్చయినై. మూడుకథలు తిరిగి వచ్చినై. ఫరవాలేదు! మళ్ళీ రాయ బో తు న్నాను.''

''ఆనాలుగుకథలకే, అంతకీర్తి—ఆపైన అమరత్వం ! ఆఁ!'' అ త డి మా ట ల్లో హేళనా, యీసడింపూ నాకు కనబడింది.

''ఒక్కరచనచాలు, మనకీర్తి చిరస్థాయి అయేందుకు! ఒక్కరచన / ఒక్క ....''

యీసారి రత్నంబాగా ముఖం చిట్లించి, గట్టిగా టేబిల్‌మీద అరిచేతిని రుద్దాడు. వెగటుగా, వికారంగా నావేపుచూస్తూ—

''ఆవిషయం నాకేమీతెలీదు. స్నేహితుడుగా నాసహాయం అడిగావు గనక చెప్తున్నాను. నీకోసం దమయంతి చేయవలసిన త్యాగం చాలాపెద్దది. నీకోపం వొచ్చినా నేనుచేసేదేమీలేదు. చెప్తున్నాను. ఆర్థికంగా ఆమెచాలా త్యాగంచెయ్యవలసి వుంటుంది, కుటుంబాన్నీ, పెద్దల్నీ ఎదిరించవలసి వుంటుంది. ఆరోగ్యంలో, అందంలో —యింకా సాంఘికంగా అ న్ని వి ధా లా నీకన్న అధికురాలు. కాని నువ్వు చేసే త్యాగం ?''

పాఠంచెప్పేధోరణిలో రత్నం యింతా అనేశాడు. అంతావిన్నతరవాత నామనస్సు చివుక్కుమన్నది, గుండెల్లో ఏదో కలక వేసినట్టయింది. దీనంగానే అన్నాను.

''రత్నం! నువ్వుచెప్పినదంతానిజం! కాని నన్నేంత్యాగంచెయ్యమంటావ్? నువ్వేచెప్పు''

నాగొంతు బొంగురు పోయిందని నాకు తెలుస్తూనేవుంది. ఆనిమిషంలో బావురుమని పెద్దగా ఏడ్వాలనీ, తలను ఆ ప్రాణమిత్రుడి చేతుల్లో పెట్టి వెక్కివెక్కి మరీ ఏడ్వాలనీ అనిపించింది. కాని, వయసూ, పక్కభాగంలో కాపరం వున్నవాళ్ళూ, నన్నునిరుత్సాహపరిచారు.

''ప్రేమత్యాగాన్ని కోరుతుంది. అది ఒక్కొక్కప్పుడు నిండుప్రాణాన్నికూడా అడగొచ్చు. దమయంతి నీకోసంఎన్నోత్యాగాలు చెయ్యాలి. కాని నువ్వుమాత్రం ఆమెకోసం ఆఖరికి సిగరెట్టుకూడా మానవలసినంత పాటి త్యాగంకూడా చేయనవసరంలేదు. నీకు—కనీసం సిగరెట్టు తాగేంత చిన్నపాటి దురభ్యాసంకూడా లేదాయె!''

రత్నం రిస్టువాచీవంక ఓమారు చూశాడు. నావంక సాభిప్రాయంగా చూసి కుర్చీలో నుంచి లేచినిలబడ్డాడు, 'యీరోగి బతకడు. లాభంలేదు.' అనుకుని చేతులుదులుపుకొనే డాక్టరు ధోరణీ, ఆచూపూ నాకు అతడిలో కనబడినై.

నాలో దుఃఖంపొంగులువారింది, ఏ దురభ్యాసం, కనీసం సిగరెట్టు తాగేంత చిన్న దురభ్యాసంకూడా లేకుండా ముప్పైసంవత్సరాలు బతికిన నాదురదృష్టానికి గుండెచెరువై పోయింది. నేను ప్రేమించినస్త్రీ—నాకోసం అంతంత విపరీతత్యాగాలు చేస్తూంటే — నావైపునుంచి వీసమెత్తుత్యాగంకూడా చేయలేని నికృష్టజీవిగా వున్నందుకు నన్ను నేనే, అతికఠినంగా శపించుకున్నాను.

రత్నం ఏదో అన్నాడు. నేను గుడ్లప్పచెప్పి చూస్తూ వుండిపోయాను, అతడు డాబామీదినుంచి ఒక్కొక్కమెట్టే దిగుతున్నాడు. ఏదోఅందామనీ, దారికి అడ్డంగా నిలబడి, మార్గాంతరం చెప్పమని బతిమాలాలనీ బలమైన యిచ్ఛకలిగింది. కాని,

నాకాళ్లు స్వాధీనంలోకి రాలేదు. గొంతు తడారిపోయింది. నాలుక సీసంముక్కలా బరువుగా-భారంగా-కదలా-మెదలక వుండి పోయింది.

నాలో భావసంచలనం మాత్రం తీవ్రాతి తీవ్రమౌతోంది. దమయంతినితప్ప మరెవ్వరినీవివాహం చేసుకోలేను. అదినిశ్చయం. కాని, నేను ఏత్యాగం చెయ్యలేని నిస్సహాయ స్థితిలోవున్న కారణంగా, ఆబాధనీ, నిరాశనీ, నిస్పృహనీ, శ్మశానం వరకూ మోసుకు పోవలసిన దీనస్థితి—ఆ నిమిషాన నన్ను కుంగతీసింది. రత్నం ఆఖరిమెట్టు దిగేలోపల ఏదోఒకహాటి అనాలనీ, నేను దమయంతి కోసం—ఆమెమీద నాప్రేమను రుజువు చేసుకునేందుకు—ఏదో ఒకహాటి చెప్పాలనీ నాలోవిపరీతమైన బాధా, వేగిరపాటూ బయలుదేరినై.

రత్నం ఆఖరిమెట్టు దిగేశాడు. నాలోని ప్రతిశక్తినీ, జీవకణాన్నీ వుపయోగించి—ఎంతో ప్రయత్నంతో అనేశాను. అప్పటి నాప్రయత్నం ఏదోఒకహాటిఅనాలని. అంతే! ఏమంటున్నాననే జ్ఞప్తే. మెలకువేలేదు. అన్నాను. చాలాపెద్దగానే — రత్నం తక్కున నిలబడి పైకి, నావేపుకు చూచేంత బిగ్గరగానే అన్నాను.

"నాప్రాణంగా కాపాడుకునే యీగిరజాల జుట్టును, ఆమెకోసం త్యాగం చేస్తాను. యీనిమిషాన సమ్మర్‌క్రాపు చేయిస్తాను."

రత్నం వింతగా నావంక చూశాడు. ఏదోఒకహాటి అనగలిగినందుకూ, అతణ్ణి అక్కడ ఆపగలిగినందుకూ, నాకు విపరీతమైన సంతృప్తి కలిగినా, అన్నమాటలకి కొంత సిగ్గుకూడా కలిగింది. నాలుక కొరుక్కున్నాను—

రత్నం మళ్ళీ నడుస్తున్నాడు. యీసారి వొళ్లు తెలియని మైకంలో అనేశాను—

"రత్నం! రేపుకనబడు. నేను చెయ్యగలిగిన త్యాగంకూడా చాలావుంది. దమయంతికోసం, యింతకాలం ఎంతో రహస్యంగా దాచిన కటిక దురభ్యాసాల్ని మానాను, తాగుడు, వ్యభిచారం, సిగిరెట్లు....''

రత్నంకళ్లు తాటికాయల్లాచేసి నావంక చూశాడు. 'ఆఁ! నిజమా?' అన్న ప్రశ్న స్ఫుటంగా అతడి మొహాన నాకుకనబడింది. కాని ఎందువల్లో ఏమీఅనకుండానే—అతడు తలవంచుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

నేను నిస్పృహతో కుర్చీలో కూలబడ్డాను జీవితంలో—సమయస్ఫూర్తి లోపంగా నేను పోగొట్టుకున్న అనేక అమూల్యావకాశాలు నాకళ్ళముందు కదుల్లాడినై. కాని యీసారైనా........

ఏబలమైన ప్రేరణ, సృష్టిశక్తి, ప్రకృతి పరిభావం నన్ను కదిలించిందో నాకుతెలీదు. నిబ్బరంగా, నిర్వికారంగా, ఓబలమైన నిశ్చయంతో డాబామెట్లు దిగేశాను. మొదటగాకనబడిన కిల్లీషాపులో మూడు సిగరెట్ పెట్టెలూ, ఒక అగ్గిపెట్టా కొనేశాను. అక్కడినుంచి అవిచ్ఛిన్నంగా సిగరెట్ మీద సిగరెట్టు—కాదు సిగరెట్టుకు సిగరెట్టుముట్టిస్తూ పక్కసందులో జొరపడ్డాను. విపరీతమైన దగ్గువస్తోంది. గుండెకాయ గొంతులోనుంచి

బయటకు దూకుతుందేమో అన్నంతభయం వేసింది. కాని లెక్కచేయలేదు—

నాగులు, నన్నుచూసి నిర్ఘాంతపోయాడు. కళ్ళుమూసుకుని ఓగుక్కవేసి, మిగిలిన దంతా చొక్కామీదా, పంచమీదా పోసుకున్నాను. చలిజ్వరానికి ఏకధాటిగా మూడు సంవత్సరాలు క్వినైన్ తాగిన నాకు అదేమంత వెగటనిపించలేదు. తిరిగి రోడ్డు మీదికివచ్చాను. నాగులు వెనకనుంచి అరుస్తున్నాడు 'కొంపారుతుంది. జైలు! జైలు!' అంటూ. వేను విన్నాను. అంతే! పూరుకున్నాడు.

గొంతులోనుంచి ఏదోరాగం, వెంటనే పాటా ఒక దానితో ఒకటి కుస్తీపట్టినై. ఎప్పుడో విన్న సినిమాపాటలు ఒక్కొక్కటే మనసులో మెదుల్లాడినై. ఆసమయానికీ-సందర్భానికీ ఏపాట తగింది?

రోడ్డువెంట నడుస్తూ సన్నగా ప్రారంభించాను. 'దుఖ్ కే దునియా!' కాని పాట సాంతం గుర్తుకురాలేదు. పైగా ఆపాటరక్తి కట్టాలంటే, రోడ్డుపక్కన ఏగోడకో వీపు ఆనించాలి. పక్కలకు చూశాను. అన్నీ సైడుకాలవలు, మురుగు.

నాపక్కన నడుస్తున్న ఒకడు అంటున్నాడు. "ఛా! చాలాపెద్ద మనిషి. ఏదో సామర్లకోటగ్యాన్ ఐవుంటుంది." కాదురా అబ్బాయిలూ! 'ఫలానా' అందామను కున్నాను. కాని పోలీసులవరకూ పోకుండా ముందుగానే నన్ను పెద్దమనిషి కిందకట్టి, ఏగదిలోనోపెట్టి తాళం వేస్తారని భయపడ్డాను. ఎర్రిబుట్టకోసం అన్నివైపు లకీ చూస్తూ నడుస్తూనే వున్నాను. విపరీత మైనదగ్గూ, మధ్యమధ్య పాటా—'యాదు హై ఓకహానీ' బాగా గొంతెత్తాను. 'వహ్వా నూర్జహాన్! క్యాకహీ!' అగొంతుదారు కుచ్చుటోపీచూసి నవ్వుకున్నాను.

అదృష్టదేవత మానవుణ్ని ఒకోసమయంలో, గాడిదరూపంలోవచ్చి పొడవడమే కాదు; దున్నపోతు ఆకారంతాల్చి తన్ననూ వొచ్చు! నిరాశతో, యిక పోలీసుస్టేషనుకు సరాసరివెళ్ళి నాకునేనే చెప్పుకోవలసిన కర్మపడుతుందని భయంకలగగా నే, నావీపుమీద బలమైన లాఠీపోటూ, భుజం మీద గట్టిగుప్పెటపట్టూ ఒకేసారి పడినై. నేను ఎక్కువగా ఏమీ మాట్లాడలేదు. సబ్ యినస్పెక్టరు దగ్గిర నన్నునిలబెట్టి నప్పుడు; ఆయన అడిగేవాటికి నాతోచిన జవాబులు చెప్పాను.

ఆరాత్రిల్లా ఆచీకటికొట్లో నాకు నిద్దర పట్టలేదు. వుదయానే రత్నంవస్తాడని నాకు తెలుసు.బహుశా నాకోసంకళ్ళనీళ్లకూడాపెడతాడు. అప్పుడు దమయంతికోసం, యీ దురభ్యాసాలని త్యాగం చెయ్యగలననీ, జీవితంలో ఓభాగంగా తయారైన తాగుడూ, వ్యభిచారం, సిగరెట్లూ—యివన్నీ ఆమె కోసం త్యజించి—నాప్రేమను ధృవపరచుకోగలననీవిశ్వసించాను.హృదయంతృప్తితో, ఆనందంతో గంతులు వేసింది. భవిష్యత్తు స్వర్ణమయంగా కనబడింది—

ఎనిమిదింటికల్లా రత్నం రానేవచ్చాడు. అతడి ముఖకవళికలు 'ఎంతో వ్యాకులపాటునీ, ఆదుర్దానీ, ఆశ్చర్యాన్నీకనబరిచినై.

"ఏంపనిది? యింతఘోరం! యింతనీచస్థితి...." అతడికి మరి మాటలు పెగలలేదు. నేను, ఏంతోభారం దిగిపోయిన వాడిలా చెప్పాను.

"నిన్నసాయంత్రం నేను చెపితే నువ్వు నమ్మలేదు. ఎంతోకాలంగా యీ దురభ్యాసాల్ని దాస్తూవచ్చాను. దమయంతికోసం నేను చేయగలిగిన త్యాగం ఎంతగొప్పదో నీకు యిప్పుడు అర్థమై వుంటుంది — ఎన్నోఏళ్ళుగా వస్తున్న యీ అలవాట్లన్నిటినీ.... తాగుడూ.... వ్యభి...."

రత్నం కుడిచేతిని ముఖానికి అడ్డంగా పెట్టుకుని పక్కకు తిరిగాడు.

"యికమాట్లాడకు. యీనిమిషంతో మనిద్దరి స్నేహం అంతమైనట్టే! ప్రాణస్నేహితుడుగా భావించాను; నమ్మాను. యింత మోసకారివనీ. నీచుడివనీ ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. ప్రాణస్నేహితుడుగానటిస్తూ, యింత కుళ్ళుని దాచుకున్నావ్? ద్రోహివి!"

అతడు నావైపుకూడా తిరిగిచూడకుండా వెళ్ళిపోతున్నాడు. నాగుండెలుగరిసెపడినై, కాళ్లు తేలిపోయినై. నిస్త్రాణనన్ను కప్పేసింది; ముంచెత్తింది. కథఅడ్డంతిరిగిందో— నిలువుతిరిగిందో నాకు తెలియడం లేదు. అంతాచీకటి. చిమ్మచీకటి. కారుచీకటి. చీకటి!

ఆచీకట్లో గొంతెత్తి గట్టిగా అరిచాను. జైలు గోడల్ని అన్నివైపులాతాకి, యినప చువ్వలగుండా బైటపడలేక ఆశబ్దం తిరిగి నాచెవుల్లోనే, నాలోనే ప్రతిధ్వనించింది.

"త్యాగం! దమయంతి త్యాగానికిసరితూగగల త్యాగం! ప్రేమకోసం త్యాగం! త్యా-గ-o!"

విశాఖపట్నం ప్యాసింజర్ ఎన్నింటికని, నాసెల్ముందు ఎవరో యింకొకరిని ప్రశ్నించడంవిని అదిరిపడి, ముందుకుదూకి జైలు గదిచువ్వల్ని బలంగా గుంజసాగాను.

Edited and Published by Dhanikonda Hanumanta Rao at Abhisarika Office Tenali, & Printed by him at Sree Parasakti Printing Wor[illegible], Tenali.